Azərbaycan coğrafiyası və coğrafiyanın tədrisi metodikası kafedrasının müdiri Nağıyev Saleh Qasım oğlunun ELMİ HESABATI

Mövzu: Qarabağ iqtisadi rayonunun kiçik və orta şəhərlərinin inkişafının iqtisadi coğrafi istiqamətləri

«Azərbaycan coğrafiyası və coğrafiyanın tədrisi metodikası» kafedrası 2007-ci ilin mart ayından fəaliyyət göstərir.

Bakalaviatura pilləsi üzrə *Coğrafiya* və *Coğrafiya müəllimliyi*, Magistratura pilləsi üzrə *Azərbaycan və onunla qonşu ölkələrin iqtisadi və sosial coğrafiyası * və *Coğrafiyanın tədrisi metodikası və metodologiyası* ixtisaslaşması üzrə kadr hazırlığı.
2017ci ildən Yenidənhazırlanma kursu üzrə Coğrafiya müəllimliyi ixtisası üzrə kadr hazırlığı fəaliyyət göstərir və hal-hazırda
2021/2022- ci tədris ilindən Təhsil Nazirliyinin qərarı ilə əlavə təhsil kimi Yenidənhazırlanma kurslarının fəaliyyəti dayandırılıb.

BDU-nun Coğrafiya fakültəsinin “Azərbaycan coğrafiyası və coğrafiyanın tədrisi metodikası” kafedrasında ştatda 10 müəllim fəaliyyət göstərir. Onlardan 7 nəfəri elmlər namizədi, 4 dosent və 4 nəfəri isə müəllimdir, 4 müəllim -0,5 ştat, 1 laborant çalışır. Kafedrada ştatdankənar 12 nəfər saathesabı müəllim dəvət olunub.
“Azərbaycan coğrafiyası və coğrafiyanın tədrisi metodikası” kafedrasının ümumi dərs yükü 9443 saatdır .
Hal hazırda kafedra müdiri c.e.n., dos. Saleh Qasım oğlu Nağıyevdir.
Kafedrada azərbaycan, rus dillərində tədris aparılır

Kafedrada tədris olunan fənnlər

Bakalavr pilləsində

- Azərbaycanın fiziki coğrafiyası
- Azərbaycanın iqtisadi və sosial coğrafiyası
- Coğrafiyanın tədrisi metodikası 1
- Coğrafiyanın tədrisi metodikası -2
- Türk dünyasının coğrafiyası
- Əhali coğrafiyası
- Geourbanistika
- Məktəb coğrafiyasının tədrisi
- Diyarşünaslıq
- Mədəniyyət coğrafiyası

Magistratura pilləsində
Kafedrada tədris olunan fənnlər

Coğrafiyanın tədrisi metodikası və metodologiyası ixtisası

Məzmun xəttinin formalaşması
Coğrafiyanın tədrisində informasiya kommunikasiya texnokogiyalarında istifadə
Tədris ədəbiyyatı və onlardan istifadə
Coğrafi biliklərin qiymətləndirilməsi
Coğrafiya dərsinə qoyulan tələblər
Coğrafiyanın təlim vasitələri
CTM tədqiqat metodları
Coğrafiya təliminin təşkili və fəal təlim metodları
Coğrafiyanın tədrisi metodikasının müasir problemləri
Coğrafiyanın tədrisi metodikasının inkişaf tarixi və metodologiyası
Diyarşunaslıq işinin təşkili
Coğrafiyadan sinifdən xaric və dərsdənkənar tədbirlər
Coğrafiyanın tədrisində pedaqoji-psixoloji əsaslar
Coğrafiya kurikulumu

Azərbaycan və onunla qonşu ölkələrin iqtisadi və sosial coğrafiyası

Azərbaycan və qonşu ölkələrinin turizm-rekrasiya ehtiyatları
Azərbaycan və qonşu ölkələrin regional təbii ehtiyatları və ekoloji vəziyyətinin qiymətləndirilməsi
Azərbaycan və qonşu ölkələrinin turizm-rekrasiya ehtiyatları
Azərbaycan və qonşu ölkələrin əhali məskunlaşması
Azərbaycan şəhərlərinin sosial-iqtisadi coğrafiyası
Azərbaycan və qonşu ölkələrinin nəqliyyatı və xarici iqtisadi əlaqələri
Azərbaycan və qonşu ölkələrin regional təbii ehtiyatları və ekoloji vəziyyətinin qiymətləndirilməsi
Azərbaycan və qonşu ölkələrin yanacaq-energetika kompleksinin intiqrasiyası
Azərbaycanda xidmət sahələrinin coğrafiyası
Qafqazın iqtisadi, sosial və siyası coğrafiyası
Xəzər dənizinin iqtisadi - sosial və siyasi coğrafiyası

Kafedra əməkdaşları

№	Adı, soyadı, atasın adı	Vəzifəsi	elmi dərəcəsi və elmi adı	Yaş strukturu
1	Nağıyev Saleh Qasım o.	c.e.n, dos kafedra müdiri	0,5ştat	1951
2	Qələndərov Çingiz Saleh o.	k/t.e.n.,dos	tam	1959
3	Seyfullayeva Nərminə Səftər q.	p.e.n.,dos	tam	1957
4	İsmayılova Ülviyyə Tapdıq q.	c.e.n., dos.	tam	1969
5	Qasımova Firəngiz Eyyub q.	c.e.n., müəllim	tam	1959
6	Qədimova Xanım Hüseyn q.	p.ü.f.d. müəllim	tam	1954
7	Məmmədov Qoşqar Vətən o.	müəllim	0.5ştat	1973
8	İsmayılova Nigar Sabit q.	c.e.n., müəllim	0,5ştat	1973
9	Hüseynova Elvira Həsən q.	Müəllim	0,5ştat	1977

AZƏRBAYCAN COĞRAFİYASI Və COĞRAFİYANIN TƏDRİSİ METODİKASI KAFEDRASI

2022-Cİ İLDƏ ÇAP OLUNMUŞ NƏŞRLƏRİN SAYI

	Məqalələrin sayı	Dərsliklər	metodik və ya dərsvəsaiti
1. Nağıyev Saleh Qasım o.	11		
2 . Qələndərov Çingiz Saleh o.	2		
3. Seyfullayeva Nərminə Səftər q.	2	2	1
4. İsmayılova Ülviyyə Tapdıq q.	3		
5. Qasımova Firəngiz Eyyub q.	2		
6. Məmmədov Qoşqar Vətən o.	4		
7. Ismayilova Nigar Sabit q.	3		
8. Hüseynova Elvira Həsən q.	2		

Cəmı: 32

AZƏRBAYCAN COĞRAFİYASI VƏ COĞRAFİYANIN TƏDRİSİ METODİKASI KAFEDRASININ

* **2022-ci il üçün fəaliyyətin göstəriciləri (bal üzrə)**

* 1. Nağıyev Saleh Qasım o. - **235**
* 2 . Qələndərov Çingiz Saleh o. - **40**
* 3. Seyfullayeva Nərminə Səftər q.- **108**
* 4. İsmayılova Ülviyyə Tapdıq q. **-** **60**
* 5. Qasımova Firəngiz Eyyub q. **-** **45**
* 6. Qədimova Xanım Hüseyn q**.-** **30**
* 7. Məmmədov Qoşqar Vətən o. **-** **260**
* 8. Ismayilova Nigar Sabit q. – 45
* 9. Hüsynova Elvira Həsən q.- 30

* **cəmi: 853**

ELMİ-TƏDQİQAT İŞİNİN MÖVZUSU:

Azərbaycanın kiçik və orta şəhərlərinin sosial-iqtisadi inkişaf xüsusiyyətləri

2022-ci ildə Mərhələ 2. Qarabağ iqtisadi rayonunun şəhərlərinin sosial-iqtisadi inkişaf xüsusiyyətləri –

Rəhbər: dos. Saleh Nağıyev

İCRAÇI: c.e.n.,dos.S.Q.Nağıyev

İş 1. mərhələ 1 Qarabağ iqtisadi-rayonunun kiçik və orta şəhərlərinin əhalisinin inkişaf xüsusiyyətləri

İCRAÇILAR: k/t.e.n.,dos. Ç.S.Qələndərov, c.ü.f.d N. S.İsmayılova

İş 2. mərhələ1Qarabağ iqtisadi rayonunun kiçik və orta şəhərlərinin landşaftlarının və ekoloji şəraitinin optimallaşdırılması

İCRAÇI: p.e.n.dos., N.S.Seyfullayeva,p.ü.f.d.X.H.Qədimova

İş 3. mərhələ 1. Qarabağ iqtisadi rayonunun kiçik və orta şəhərlərinin tədris müəssisələrinin ümumi vəziyyəti və problemləri

İCRAÇI: c.e.n.,dos. Ü.T.İsmayılova

İş 4. mərhələ 1. Qarabağ iqtisadi rayonunun kiçk və orta şəhərlərinin xidmət və turizm sahələrinin ümumi vəziyyəti və problemləri

İCRAÇILAR : c.e.n. F.E.Qasımova, müəl. Q.V.Məmmədov,

İş 5. mərhələ 1. Qarabağ iqtisadi rayonunun kiçik və orta şəhərlərinin sənaye və aqrar sənaye kompleksinin inkişaf xüsusiyyətləri

Xarici Dövlətlərin təhsil və elmi müəssələri ilə əlaqələr

2022-ci ildə kafedra bir sıra xarici ölkələrin ali məktəbləri və elmi mərkəzləri ilə əlaqələr yaratmışdır.
Əvvəlki ənənələrə sadiq olaraq 2022-ci ildə də Azərbaycan coğrafiyası və coğrafiyanın tədrisi metodikası kafedrası AMEA-nın H.Ə.Əliyev adına Coğrafiya Institutu ilə sıx əlaqələrini davam etdirmişdir. AMEA Coğrafiya Institunun 4 əməkdaşı (AMEA-nın H.Ə.Əliyev adına Coğrafiya Institutunun direktoru c.e.d.Z.N.Eminov, c.e.d.V.A.Məmmədov, c.ü.f.d. H. Tahirova, c.ü.f.d. S.Abuşov) **Azərbaycan coğrafiyası və coğrafiyanın tədrisi metodikası** kafedrasının saathesabı müəllimləridir. Coğrafiya Institunun yüksək ixtisaslı mütəxəsisləri kafedramızın, eyni zamanda fakultəmizin bir sıra aparıcı, əsas dərslərini tədris edir, magistr, dissertantalarimiza elmi rəhbərlik edirlər. Hazırda kafedramızda AMEA-nın H.Ə.Əliyev adına Coğrafiya instutunun 4 - elmlər doktoru-1, fəlsəfə doktoru - 2 və doktorantı saat hesabı qaydada dərs yükü ilə təmin edilmişdir.

Onlardan Lomonosov adına Moskva Dövlət Universiteti, Polşanın Poznan Universiteti, Baltika Federal Dövlət Universiteti, Sank-Peterburq Dövlət Universiteti, Ruminyanın Konstansiya Universiteti, Türkiyənin bir çox Universitetlərinin müvafiq fakültə və dekanlıqları ilə ənənəvi əlaqələri göstərmək olar. MDU və SPDU-də yeni çıxan dərslik və tədris-metodiki ədəbiyyatlar davamlı olaraq alınır. Əsas məqalələr Polşada, Sankt-Peterburqda, İjevskidə, Tümendə, Sinferepolda, Kalninqradda, Tiblisidə, və Penzada çap olunmuşdur.

Kafedra əməkdaşlarının elmi və beynəlxalq konfranslarda çıxışları

Türkiyənin İstanbul şəhərində baş tutmuş Ortaq Türk Kitabları Beynəlxalq Konfransı

Regionda 11 şəhər və 37 qəsəbə vardır

Qarabağ iqtisadi rayonu 1991-ci ildən 2021-ci ilə qədər Yuxarı Qarabağ iqtisadi rayonu adlandırılırdı. Sahəsi 7330 km²idi Iqtisadi rayon Ağdam, Tərtər, Xocavənd, Xocalı, Şuşa, Cəbrayıl, Füzuli inzibati rayonlarını və Xankəndi şəhərini əhatə edirdi. 2020-ci il sentyabrın 27-dən noyabrın 8-inə dək 44 gün davam edən əks-hücüm əməliyyatları nəticəsində Azərbaycan Silahlı Qüvvələri 300-dən çox yaşayış məntəqəsini, o cümlədən Cəbrayıl, Füzuli, Zəngilan, Qubadlı, Şuşa şəhərlərini 28 illik erməni işğalından azad edib. Noyabrın 10-da Ermənistan, Azərbaycan və Rusiyanın imzaladığı üçtərəfli bəyanatla müharibə başa çatıb. Bəyanatda Ermənistan işğal etdiyi Ağdam, Kəlbəcər və Laçın rayonalrını da Azərbaycana qaytarılıb.

Azərbaycan Prezidentinin 7 iyul 2021-ci il tarixli fərmanı ilə Qarabağ iqtisadi rayonu yaradılıb.
Tərkibinə Ağcabədi, Ağdam, Bərdə, Füzuli, Xocavənd, Şuşa, Tərtər inzibati rayonları və Xankəndi şəhəri daxildir. Sahəsi 9003 km²-dir. Qarabağ iqtisadi rayonunda əhalisnin sayı 907.9 min nəfərdir. Respublika üzrə əhalinin sayına görə üçüncü yerdə qərarlaşıb

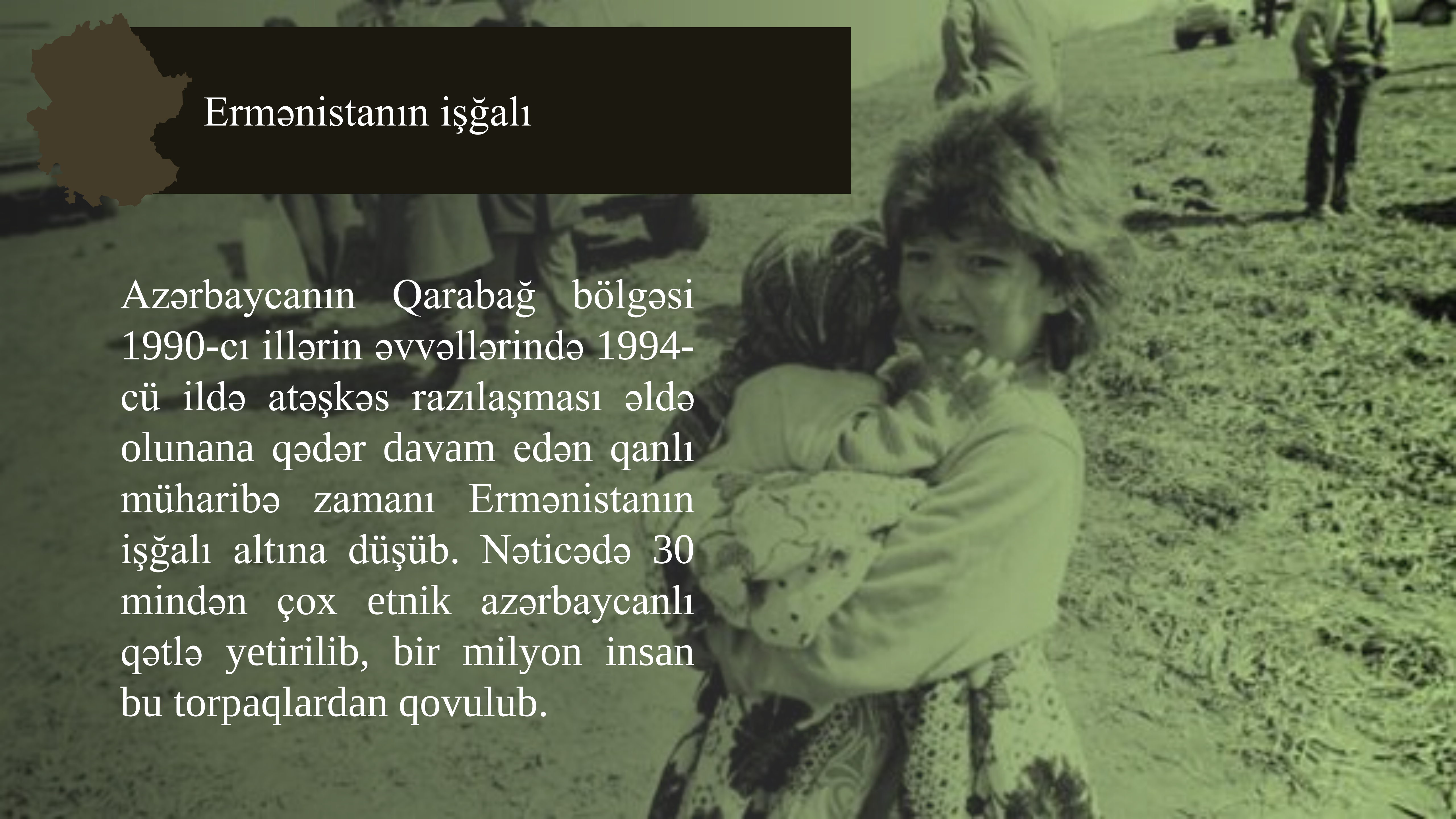

Ermənistanın işğalı

Azərbaycanın Qarabağ bölgəsi 1990-cı illərin əvvəllərində 1994-cü ildə atəşkəs razılaşması əldə olunana qədər davam edən qanlı müharibə zamanı Ermənistanın işğalı altına düşüb. Nəticədə 30 mindən çox etnik azərbaycanlı qətlə yetirilib, bir milyon insan bu torpaqlardan qovulub.

Dinc əhalinin hədəfə alınması

2020-ci il sentyabrın 27-də Ermənistanın işğal olunmuş Azərbaycan torpaqlarında yerləşdirilən qüvvələrinin Azərbaycanın hərbi mövqelərini və mülki yaşayış məntəqələrini atəşə tutmasından sonra iki ölkə arasında davam edən münaqişə yenidən alovlanmışdır. İkinci qarabağ müharibəsi dövründə erməni silahlı qüvvələri dinc əhalini hədəfə alaraq bir neçə rayona raket zərbələri endirmişdilər.

Bərdəyə 27 və 28 oktyabr tarixində zərbələr endirilmiş, 27 nəfər həlak olmuş, 80 nəfər zədələnmişdi

Zəfər günü

44 gün davam edən tarixi Zəfər qələbəmizdən sonra Azərbaycan Silahlı Qüvvələri 300-dən çox yaşayış məntəqəsini, o cümlədən Cəbrayıl, Füzuli, Zəngilan, Qubadlı, Şuşa şəhərlərini erməni işğalından azad edib. Noyabrın 10-da Ermənistan, Azərbaycan və Rusiyanın imzaladığı üçtərəfli bəyanatla müharibə başa çatıb. Bəyanatda Ermənistan işğal etdiyi Ağdam, Kəlbəcər və Laçın rayonlarını

«bir güllə belə atmadan»

qeyri-şərtsiz Azərbaycana qaytarıb.

Qarabağ iqtisadi rayonunda quruculuğ işləri

Qarabağda quruculuq işlərinin aparılması üçün 2021-ci ilin dövlət büdcəsindən 2,2 milyard manat vəsait ayrılıb

Ümumilikdə isə Qarabağda aparılan yenidənqurma və bərpa işlərini məzmunca aşağıdakı qruplara bölmək olar:

– şəhərlərin yenidən qurulması;
– enerji təminatı;
– nəqliyyat infrastrukturunun yaradılması;
– dini abidələrin bərpa olunması

Cəbrayıla çəkilən nəqliyyat yolu

Ağıllı kəndlər

Ölkədə ağıllı şəhər və ağıllı kənd konsepsiyası ilk dəfə məhz işğaldan azad olunan torpaqlarda tətbiq olunmuşdur. Hər «ağıllı kənd»in qurulması üçün 4-5 milyon manat pul vəsaiti sərf olunur

NƏQLİYYAT YOLLARI

Azad edilmiş ərazilərdə yerli avtomobil və dəmir yolları şəbəkəsinin bərpası və genişləndirilməsi işləri də davam etdirilir və bəzi magistral yollar artıq istifadəyə verilmişdir. Bu yollar Qarabağa şimal, şərq və cənub istiqamətlərindən girişi təmin edəcək və onu regionun nəqliyyat qovşağına çevirəcəkdir.

Hava nəqliyyatı

Füzuli, Laçın və Zəngilan hava limanlarının salınması Azərbaycanın iqtisadi bütövlüyünün möhkəmləndirilməsinə xidmət edəcək.

Füzuli Beynəlxalq Hava Limanı

Hava nəqliyyatı artıq Qarabağ iqtisadi rayonu üçün əlçatan hesab edilir.

16 oktyabr 2021-ci ildə Azərbaycan Baş Nazirinin sərəncamı ilə Füzuli Beynəlxalq Hava Limanına beynəlxalq status verilmişdir. 2021-ci il oktyabrın 26-da hava limanının rəsmi açılışı olmuşdur.

Füzuli Beynəlxalq Hava Limanı

«ZƏFƏR YOLU»

Füzuli–Şuşa avtomobil yolu və ya "Zəfər yolu " Füzuli şəhərindən Şuşa şəhərinə birbaşa avtomobil yoludur. Bu yolun uzunluğu 101,5 km dir. 7 noyabr 2021-ci ildə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev və birinci xanım Mehriban Əliyeva Füzuli rayonunda Zəfər yolunun açılışını ediblər.

Qarabağ iqtisadi rayonunun təbii sərvətləri

Qarabağ iqtisadi rayonunun əsas təbii sərvətləri polimetal filizləri (əsasən də Ağdərədə yerləşən Mehmana mis-polimetal yatağı), neft, təbii qaz, müxtəlif tikinti materialları (mərmər, sement xammalı, tikinti daşı) təşkil edir

Ermənistana Qarabağ iqtisadi rayonunda Mehmana mis polimetal yatağı əsasında yaradılmış kombinatdan hər il ölkənin büdcəsinə 30 milyon dollar vergi verilirdi

Qarabağ iqtisadi rayonunun iqtisadiyyatı

İqtisadiyyatını əsasən kənd təsərrüfatı təşkil edir. Sahələri üzümçülük, yerli xammal əsasında şəraqbçılıq, taxılçılıq, meyvəçilik, barama saxlamaq üçün tut ağacları mövcuddur. Son illər iqtisadi rayonda Bostan bitkiləri və şəkər çuğundurunun artımı müşahidə olunur.

KƏND TƏSƏRRÜFATI (Bitkiçilikdə məhsuldarlıq, sentner/ha)

Məhsuldarlıq (bütün təsərrüfat kateqoriyaları üzrə), sentner/ha	2015	2016	2017	2018	2019	2021
Taxıl	36.5	35.8	33.8	33.9	34.8	35.6
o cümlədən buğda	35.4	34.7	33.5	33.8	34.6	34.8
Pambıq	20.3	22.7	22.7	23.1	31.8	35.3
Şəkər çuğunduru	354	505	379	361	340	481
Dən üçün günəbaxan	23.0	22.8	23.0	24.7	25.5	25.8
Kartof	125	127	127	134	131	135
Tərəvəz	142	143	173	186	231	247
Bostan bitkiləri	169	166	195	221	234	258
Meyvə və giləmeyvə	70.0	70.5	74.5	78.5	88.2	94.7
Üzüm	72.2	32.1	129.0	95.9	86.8	87.0

Mənbə:Azərbaycanin demoqrafik göstəriciləri, Bakı: DSK 2021

Heyvandarlıq

Heyvandarlıq xüsusilə inkişaf edir, əsasən ətlik və südlük heyvandarlıq, ət və yun heyvandarlığı yüksək dağlıq ərazilərdə inkişaf edir. Yerli xammal əsasında şərabçılıq, konserv məhsulları istehsalı və digər kənd təsərrüfatı məhsullarının emalı qida sənayesinin əsas sahələridir.

KƏND TƏSƏRRÜFATI (Heyvandarlıq məhsullarının istehsalı, ton)

Heyvandarlıq məhsullarının istehsalı, ton)	2015	2016	2017	2018	2019	2021
Ət (kəsilmiş çəkidə)	21776	22147	23189	24181	25805	26269
Süd	238585	268167	271650	277061	300960	311817
Yumurta, min ədəd	67469	68393	70503	90032	96501	99345
Yun (fiziki çəkidə)	1994	2032	1747	1815	1833	1734

Mənbə:Azərbaycanin demoqrafik göstəriciləri, Bakı: DSK 2021

Qarabağ iqtisadi rayonunun turizmi

Murovdağ və Qarabağ silsilələri geniş yer tutur

Qarabağ iqtisadi rayonu zəngin turizm ehtiyatlarına malikdir. Turizm ehtiyatları, əsasən, sağlamlıq-müalicə və rekreasiya istiqamətindədir. Füsunkar təbiəti, təbii balneoloji ehtiyatları, meşələri, mineral bulaqları (Turşsu, Şirlan, İsa bulağı) istirahət və müalicə üçün əlverişlidir. Burada təbii və antropoloji abidələr, flora və fauna zəngindir. Azıx mağaraları yeni turizm marşrutları üçün cəlbedicidir.

Qarabağ iqtisadi rayonunun təbii sərvətləri

Meşələr 30% ərazini tutur

Meşələrdə tapılan müxtəlif ağac növləri endemikdir. Qarabağ bölgəsində erməni işğalı altında qalan 269 min hektar meşə sahəsi qəddarcasına qırılıb, həmin ərazilərdə nadir bitki və heyvanat aləmi əsasən məhv edilib.

Qarabağ iqtisadi rayonunun kiçik və orta şəhərlərinin inkişafının iqtisadi coğrafi istiqamətləri

Əhalinin say dinamikası

Qarabağ iqtisadi rayonu ümumi əhalisinin sayına görə respublikada Bakı və Lənkəran-Astara iqtisadi rayonlarından sonra 3-cü, həmçinin şəhər yaşayış məntəqələrinin sayına və sahəsinə görə 1-ci yeri tutur. Regionda 11 şəhər və 37 qəsəbə vardır.
İqtisadi rayonun şəhər əhalisinin payı ölkə üzrə 5,6%-dir.

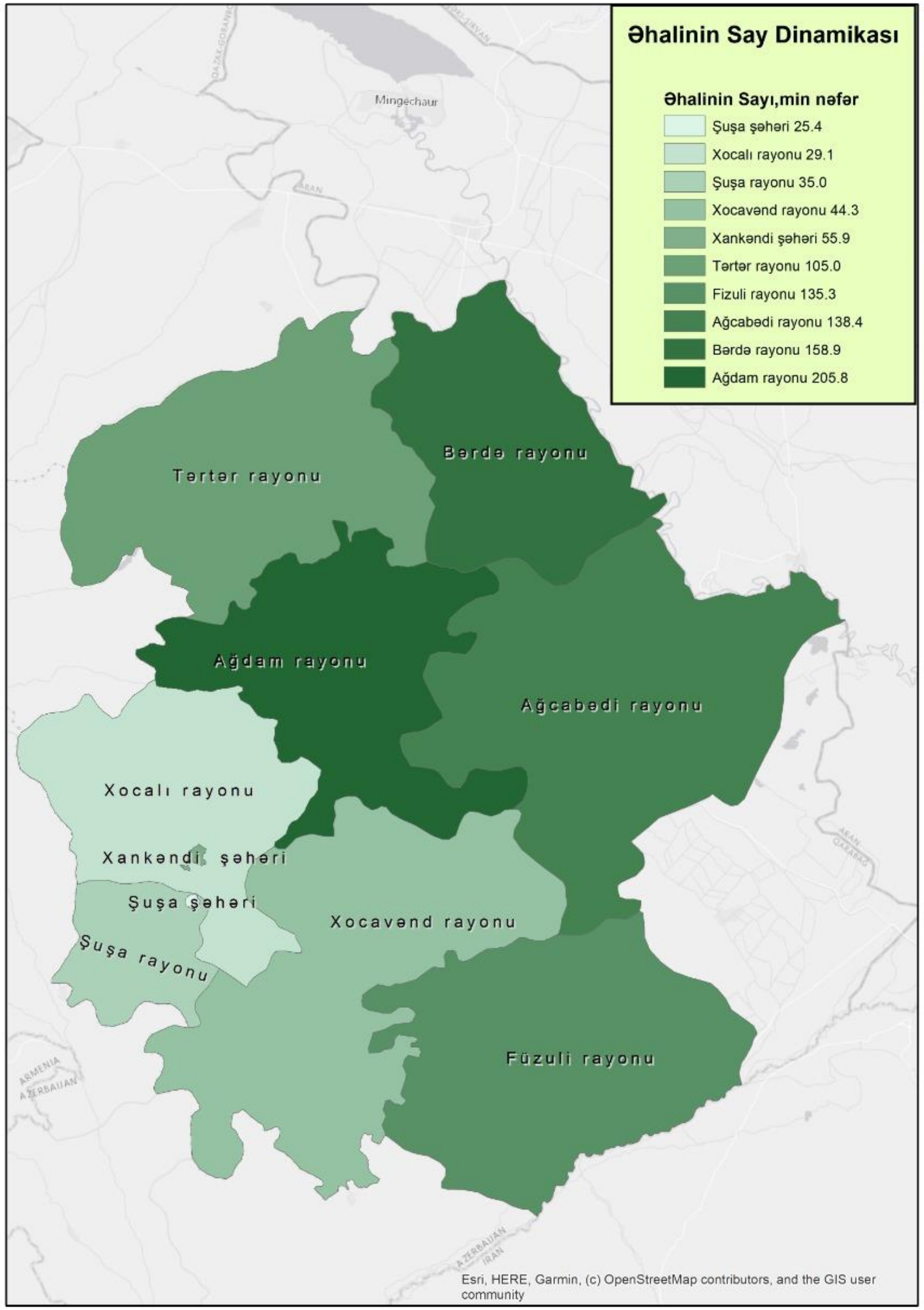

Əhalinin say dinamikası

2022-ci ildə Azərbaycan Respublikasında iqtisadi rayonun ümumi əhaliyə görə xüsusi çəkisi 8.9% və şəhər əhalisi üzrə 5,6 % olmuşdur. İqtisadi rayonda urbanizasiya səviyyəsi 33,2% təşkil edir.

Regionun şəhər əhalisinin artım dinamikası və xüsusi çəkisi

İllər	İqtisadi rayon əhalisi(min nəfərlə)		Əhalinin ölkə üzrə payı(%)		Urbanizasiya səviyyəsi %
	Ümumi	Şəhər	Ümumi əhali üzrə	Şəhər əhalisi üzrə	
1989	637.0	215.3	9.1	5.7	25.4
1999	761.5	250.6	9.6	6.2	23.0
2009	803.0	274.9	9	5.8	25.0
2019	893,0	297,5	8,9	5,7	33,3
2021	904.5	300.6	8.9	5.5	33.2
2022	907,9	301,4	8,9	5,6	33,2

Mənbə:Azərbaycanin demoqrafik göstəriciləri, Bakı: DSK 2022

Urbanizasiya səviyyəsi

Şəhərlərdə əhali sayının dəyişilməsi və rayonlarda urbanizasiya səviyyəsi (min nəfər)

Şəhərlər	1999	2009	2019	2022	Şəhər əhalisinin payı % Ümumi əhali üzrə
Ölkə üzrə	4062.7	4727.8	5273.9	5368,5	53
İqtisadi rayon üzrə	250.6	274.5	297.5	301,4	5,6
Xankəndi	54.5	55	55.8	55.9	100
Ağcabədi	34	46.6	50.1	50.8	36,7
Ağdam	36.8	39.6	45.5	46.4	22.6
Bərdə	36.1	37.8	40	40.4	25.5
Füzuli	26.9	27.5	31.9	32.8	24.2
Xocalı	6.6	6.7	8.6	9.9	33.4
Xocavənd	-	4.8	5.9	9.6	21.7
Şuşa	17.7	21.1	24.8	25,4	72.5
Tərtər	28.4	29.8	30.2	30.2	30.7

Qarabağ iqtisadi rayonunda urbanizasiya səviyyəsi inzibati rayonlar üzrə müxtəlifliyi ilə seçilir, belə ki, 40-50% olanlara Ağcabədi, 30-40% arasında olanlara Xocalı və Tərtər aid olmuşdur. Zəif urbanizasiya səviyyəsi ilə Xocavənd və Ağdam rayonları fərqlənmişlər.

Mənbə: Azərbaycanın demoqrafik göstəriciləri Bakı: DSK, 2022

Urbanizasiya səviyyəsi

İqtisadi rayonunu şəhərlərində yaşayan əhalinin ölkənin ümumi şəhər əhalisinə olan nisbəti

Mənbə: Azərbaycanın demoqrafik göstəriciləri Bakı: DSK, 2022

Şəhər əhalisinin artımı

Şəhər əhalisinin təbii artım dinamikası (hər 1000 nəfərə görə)

İnzibati tərkibi	Təbii artım			
	2015	2017	2019	2022
Ölkə	10.1	8.9	8.7	3.5
Qarabağ	12.9	9.3	9.1	4.3

Təhlil göstərir ki, iqtisadi rayonda 2015-2022-ci illər ərzində şəhər əhalisi sayının artımında ən mühüm rol oynayan amil təbii artım olmuş, ümumi artımın 89.3%-i onun payına düşmüşdür.

Mənbə: Azərbaycanın demoqrafik göstəriciləri Bakı: DSK, 2021

Şəhər əhalisinin artımı

Şəhər əhalisinin təbii artım dinamikası (hər 1000 nəfərə görə)

İnzibati tərkibi	Təbii artım				Doğum				Ölüm			
	2015	2017	2019	2021	2015	2017	2019	2021	2015	2017	2019	2021
Ölkə	10.1	8.9	8.7	3.5	16	14.8	14.3	11.2	5.9	5.9	5.6	7.7
Qarabağ	12.9	9.3	9.1	4.3	18.4	15.1	14.7	11.8	5.5	5.8	5.6	7.5
Xankəndi	5.5	2.3	3.5	1.8	7.2	4.6	5	4	1.7	2.3	1.5	2.2
Ağcabədi	14.9	10.7	9.9	6.6	20.1	16.1	15.2	12.3	5.2	5.4	5.3	5.7
Ağdam	13.4	9.8	9.1	3.3	19.5	15.8	14.8	11.7	6.1	6	5.7	8.4
Bərdə	11.5	8.8	8.3	4.1	17	14.8	14.5	12.2	5.5	6	6.2	8.1
Füzuli	13.3	9.7	9.4	4.2	18.8	15.8	15.1	12.3	5.5	6.1	5.7	8.1
Xocalı	15.7	12.7	13	7.5	18.7	16.5	16.6	12.7	3	3.8	3.6	5.2
Xocavənd	17.5	12.4	12.8	7.6	21.2	16.1	19.1	13.9	3.7	3.7	6.3	6.3
Şuşa	16	9.9	10.9	3.5	19.9	15.1	15.3	10.8	3.9	5.2	4.4	7.3
Tərtər	9	6.3	7.9	2.9	15.8	12.6	13.9	10.6	6.8	6.3	6	7.7

İqtisadi rayon yaxın dövrdə Respublikada yüksək təbii artım və doğum göstəricilərinə malik olsada, hazırda təbii artım və ölüm əmsalına görə respublika göstəricilərinə yaxınlığı ilə fərqlənmişdir. Ölüm əmsalının yüksək olduğu rayonlar Ağdam, Bərdə və Füzuli olmuşdur

Mənbə: Azərbaycanın demoqrafik göstəriciləri Bakı: DSK, 2022

Qeydə alınmamış nikahdan doğulan uşaqların sayı

Şəhər yerlərində nikahdan kənar doğulan uşaqların artım dinamikası

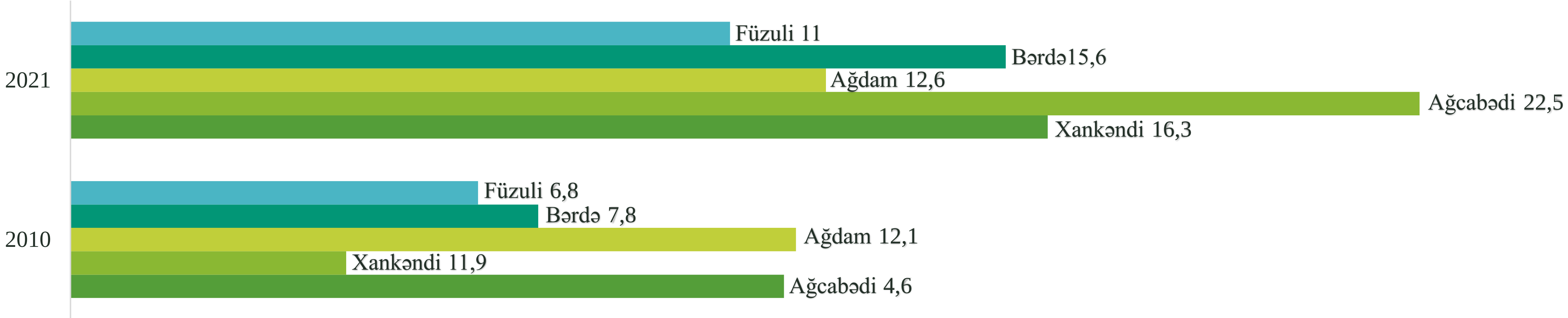

Nikahdan kənar doğulan uşağların artım dinamikası respublikada hər min nəfər 12,2, iqtisadi rayonda isə 13,4 dür.

XX əsrin 90-cı illərin əvvəllərindən böyük işçi qüvvəsinin, xüsusilə gənclərin Rusiya və Türkiyəyə miqrasiya etməsi rəsmi nikah və boşanmaya mənfi təsir etmişdir. 2005-2022-ci illərdə bu pay göstəricisi və rəsmi qeydə alınmamış nikahdan doğulan uşaqların xüsusi çəkisinin ölkə üzrə payı sürətlə artmışdır. İnzibati rayonlar arasında bu göstəriciyə görə artım xüsusilə Bərdə və Tərtərdə qeydə alınmışdır. Xankəndi və Xocalı rayonlarında ən aşağı göstərici olmuşdur. 2022-cu ildə Qarabağ regionunda əksər rayonlarda bu göstəricilər ölkənin şəhər əhalisinin əmsal göstəricisinə nisbətən daha yüksək olmuşlar

Mənbə: Azərbaycanın demoqrafik göstəriciləri Bakı: DSK, 2021

Uşaq ölümünün dinamikası

Rayonlar üzrə uşaq ölümünün dinamikası

İnzibati rayonlar	Hər 1000 diri doğulana düşən 1 yaşadək ölən uşaqların sayı			
	Şəhər		Kənd	
	2010	2022	2010	2022
Xankəndi	-	40.8	-	-
Ağcabədi	9,1	11.6	11,2	6.8
Ağdam	4,3	3.2	2,6	4
Bərdə	13,6	6.3	8,1	5.5
Füzuli	7,5	8	4,5	5.2
Xocalı	-	14.1	37,9	0
Xocavənd	40,0	31.3	21,4	11.6
Şuşa	-	8.2	24,5	-
Tərtər	23,4	6.5	13,4	4.2
Olkə üzrə	14,5	8,6	8,1	6,5
İqtisadi rayon üzrə	8,6	8,4	7,6	5,1

Bütün rayonlarda bu mənfi proses baş vermişdir. 2021-ci ildə 1 yaşadək ölümün nisbi əmsalın ən yuxarı göstərici ilə xüsusilə Xankəndi, Xocavənd və ən aşağı göstəricisi isə Ağdam, Bərdə üçün səciyyəvi olmuşdur. Müqayisə üçün deyək ki, eyni rayonların kənd əhalisi üçün bu göstəricilər daha aşağı olmuşdur. Şəhər yerləri üzrə əhalinin təbii artımında körpə ölümünün yüksək olması qidanın keyfiyyətinin aşağı olması, qadınların sağlam həyat tərzi keçirməməsi, tibbi sığortanın olmaması və digər amillərlə bağlıdır

Mənbə: Azərbaycanın demoqrafik göstəriciləri Bakı: DSK, 2022

Nikah və boşanma dinamikası

Şəhər yerləri üzrə əhalinin nikah və boşanma dinamikası (hər 1000 nəfərinə görə)

İnzibati rayonlar	Nikah				Boşanma			
	2015	2017	2019	2021	2015	2017	2019	2021
Xankəndi	2.2	1.7	2.8	1.9	0.7	0.7	0.6	0.3
Ağcəbədi	7.7	6.8	6.7	5.7	0.9	1.1	1.1	1.3
Ağdam	7.2	6.6	6.5	6.3	1.9	2	2.1	2.3
Bərdə	8.4	7.2	7.3	6.3	1.2	1.5	1.9	1.7
Füzuli	7.7	6.5	7.1	5.8	1.5	1.7	2.3	0
Xocalı	4.8	6.2	7.2	5.2	2.3	2.7	2	2.5
Xocavənd	6	6.8	6.2	5.6	2.7	2.1	1.5	2
Şuşa	7.8	5.5	5.9	5.9	1.4	1.7	1.7	2.2
Tərtər	6.4	6.4	6.9	5.7	1.6	1.5	1.8	1.4

Respublikada nikah və boşanma dinamikasnında hər min nəfər nikah 5,8, boşanma isə 2,1 dir. İqtisadi rayonda isə bu göstərici 5,5 və 2,0 təşkil edir.

Əhalinin təbii artımına təsir edən ən mühüm amillərdən biri nikah və boşanmadır. Bu proseslərin dinamikasının təhlili göstərir ki, 2021-ci ildə hər 1000 nəfərinə görə nikah və boşanma göstəricisi iqtisadi rayonda ölkə göstəricisindən aşağı olmuşdur. 2015-2021-ci illərdə nikah və boşanma əmsallarında azalma prosesi müşahidə olunmuşdur. 2021-ci ildə nikahın yüksək göstərici ilə Ağdam, Bərdə aşağı göstərici isə Xankəndi və Xocalı rayonları üçün səciyyəvi olmuşdur. Boşanmanın yüksək göstəricisi Xocalı, Şuşa və Ağdam rayonlarında, aşağı göstərici Füzuli və Xankəndi şəhərlərində müşahidə edilmişdir

Mənbə: Azərbaycanın demoqrafik göstəriciləri Bakı: DSK, 2021

Nikah dinamikası

Şəhər yerləri üzrə əhalinin nikah dinamikası (hər 1000 nəfərinə görə)

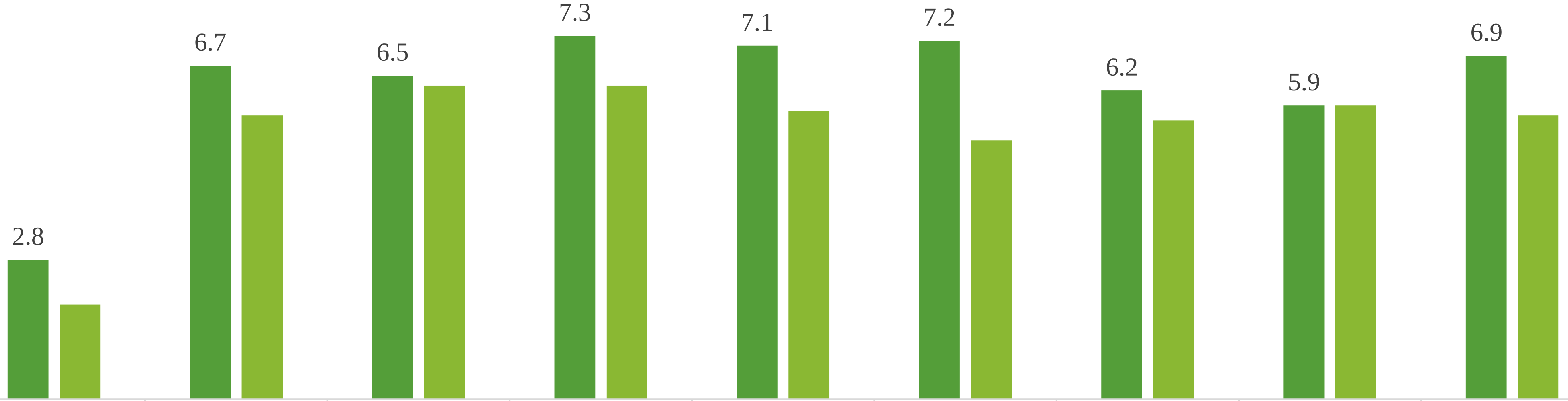

	Xankəndi	Ağcəbədi	Ağdam	Bərdə	Füzuli	Xocalı	Xocavənd	Şuşa	Tərtər
2019	2.8	6.7	6.5	7.3	7.1	7.2	6.2	5.9	6.9
2021	1.9	5.7	6.3	6.3	5.8	5.2	5.6	5.9	5.7

2019 2021

Respublikada nikah və boşanma dinamikasnında hər min nəfər nikah 5,8, boşanma isə 2,1 dir. İqtisadi rayonda isə bu göstərici 5,5 və 2,0 təşkil edir.

Mənbə: Azərbaycanın demoqrafik göstəriciləri Bakı: DSK, 2021

Nəticə

- İqtisadi rayonda 1999-2021-ci illər ərzində şəhər əhalisi sayının artımında ən mühüm rol oynayan amil təbii artım (89. 3%) olmuşdur.
- Qarabağ maili düzənliyinin əlverişli relyefi hidroloji, hidrogeoloji şəraiti burada məskunlaşmaya kiçik və orta şəhərlərin inkişafına öz təsirini göstərir
- Qarabağ iqtisadi rayonunun inzibati rayonlar üzrə sosial infrastruktur sahələrinin inkişaf səviyyəsi müəyyən edilmişdir
- İqtisadi rayonda təsərüfatın regionlar üzrə qeyri bərabər paylanması, əhalinin də buna uyğun məskunlaşmasına səbəb olur. Ona görə təsərüfatın inkişafı, yeni iş yerlərinin yaradılması, şəhər əhali sayının artımı əhalinin həyat şəraitinin yaxşılaşmasına təsir göstərir.

Nəticə

- Qarabağ iqtisadi rayonunun kənd təsərüfatı ehtiyatlarının potensial imkanları öyrənilmiş və prespektiv istiqamətləri əsaslandırılmışdır
- Qarabağ iqtisadi rayonunda ipəkçiliyi inkişafetdirmək üçün burada yerləşən Xankəndi ipək kombinatını işə salmaq və bu sahənin dirçəlməsi üçün tut əkini sahələrinin genişləndirilməsi, barama alınması üçün dövlət yardımının göstərilməsi zəruridir
- İqtisadi rayonda üzüm və meyvə əkini həmçinin şəkər çuğunduru becərilməsi sahələrinin genişləndirilməsi onların məhsullarını emal edən müəssisələrin fəaliyyətinin bərpasına əhalinin iş yerləri ilə təmin olnmasına imkan verər

Təkliflər

- Regionun şəhərlərində demoqrafik inkişaf problemlərinin nizamlanması üçün, onlarda məşğulluq, sosial müdafiə, tibb və digər sahələrdə davamlı tədbirləri həyata keçirmək lazımdır
- Ölkə əhəmiyyətli Şuşa şəhərində yeni kurort komplekslərinin açılması, turizmin inkişafı ərazinin yeni şəhərsalma infrastrukturuna uyğun genişləndirilməsi yaxşı olar
- Qarabağda məktəblər, liseylər və gimnaziyalar tikilməlidir
- İlk olaraq modul tipli məktəblərin qurulması məqsədəuyğundur, o cümlədən, regionda tələbə şəhərcikləri tikmək lazmdır ki, tələbələr orada həm oxsunlar, həm də yaşaya bilsinlər

Təkliflər

- Qarabağ iqtisadi rayonunda gələcəkdə maşınqayırma və metallurgiya sənayesini və aqrosənaye kompleksini inkişaf etdirmək lazmdır
- İqtisadi rayonda böyük kəndlərə qəsəbə, böyük qəsəbələrə isə şəhər statusunun verilməsi məqsədəuyğundur.
- Regionun şəhərlərində demoqrafik inkişaf problemlərinin nizamlanması üçün, onlarda məşğulluq, sosial müdafiə, tibb və digər sahələrdə davamlı tədbirləri həyata keçirmək
- Qarabağ iqtisadi rayonunun İran İslam Respublikası ilə qonşuluğu və ölkənin mühüm strateji əhəmiyyətli regionlarından olması, şəhərsalma və şəhərlərin inkişafı dövlətin əsas prioritet istiqaməti kimi mühüm əhəmiyyət daşımalıdır

Diqqətiniz üçün təşəkkür edirik

Nağıyev Saleh Qasım oğlu

Bakı Dövlət Universiteti

e-mail: naqiyevsaleh@mail.ru